

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

**BiH NA RASKRŠĆU IZMEĐU RAZGOVORA I DOGOVORA I
POTREBNE DEMOKRATIJE I VLADAVINE ZAKONA**

*„Al tirjanstvu stati nogom za vrat, dovesti
ga k spoznaniju, prva, to je ljudska dužnost
najsvetija.“*

Njegoš

Razgovor i dogovor o bilo čemu u dejtonskoj BiH su veliki problem koji treba prevazići tolerantno i kompromisom u interesu svih građana bez obzira na rasu vjeru i naciju. Razgovor je ozbiljna duhovna igra. Duhovna moć igra samo u razgovoru: sa sobom, sa bogom, sa prirodom, sa drugom kulturom, sa istorijom. Bio toga svijestan ili ne, čovjek neprekidno vodi razgovor sa nekim ili nečim. Razgovor se ne vodi samo sa drugima, nego i sa sobom.¹ Misliti, to znači voditi razgovor sa sobom. Platon u *Sofistu* opisuje mišljenje kao unutrašnji razgovor duše sa samom sobom. Aristotel u *Metafizici* dodaje: „**Mudar čovjek može razmišljati i sam sa sobom i što je mudriji, to više**“. Kad usamljena ptica na usamljenom drvetu pjeva, mi kažemo da je radosna; kad čovjek sam sa sobom govori, mi kažemo da je skrenuo, šenuo, sišao s uma. Ali filozofske i umjetničke istine uglavnom nastaju iz razgovora sa samim sobom. Pošto se filozofske i umjetničke istine tiču čovjeka pojedinca, one su po prirodi stvari nepolitične, jer ono što je političko, tiče se stranaka, grupa, političara itd. I kad je sam, ljudski duh može da razgovara sa samim sobom, jer je u svojoj biti raspolučen i protivriječan. On zna za tu raspolučenost i nastoji da je prevlada, razgovarajući sa nekim drugim u samom sebi. Taj drugi je njegovo nesvjesno, izvor neslućenih moći. U najvećoj samoći, svakome od nas potreban je bar njegov dvojnik, da ga osporava u svakoj misli i činu: svako za sebe može da priredi duhovne okršaje u vlastitoj glavi. U svakom čovjeku čuči ta mogućnost da se nadvije nad samim sobom, da se sjeti sebe, da se presliša i ponovo rodi pred svojim duhovnim očima: to ga odvodi prema širem i dubljem poznavanju sebe i svega oko sebe. Razgovor sa samim sobom dokazuje da čovek može biti na odstojanju prema sebi i da se prema sebi može odnositi kao prema nekom drugom - kritički i na način upoznavanja sebe. Dobar bog i zao bog, to su teološkim jezikom izrečene dvije mogućnosti u samom čovjeku. Bog, i đavo označavaju raskol u

¹ „Razgovarati sam sa sobom je umetnost, razgovarati sa drugim licima – zabava. Zato čovek i ide u društvo, u zabavu, kao voda niz strminu“ (Platonov A.: *Tajanstveni čovek*, Neolit, Beograd, 1986, str. 240.)

jednom čoveku iskazan mitskim jezikom. **Potreban je razgovor svih vijekova, svih naroda i svih kultura, da bi se dobili odgovori na vječna pitanja, što ih postavlja ljudski nemir.** Mi ni danas nismo dovoljno svjesni značaja i značenja koje **razgovor u dejtonskoj BiH kao duhovni susret ima u razvoju BiH-kulture.** Odbiti razgovor sa drugom kulturom, znači odbiti mogućnost da se nešto novo nauči, da se obogati vlastita kultura. Ko se poistovijećuje samo sa vrijednostima svoje kulture, taj je slijep za sve druge kulture - on je čovjek jedne kulture, osuđen da duhovno ne raste. Zato je razgovor osobina visoke kulture, koja je otvorena i stvaralačka, a koja nedostaje političkim elitama u BiH., Tuđa kultura samo u očima *druge* kulture otkriva sebe punije i dublje (ali ne do kraja, jer doći će i druge kulture koje će vidjeti i shvatiti još više). Jedan smisao razotkriva svoje dubine u susretu i dodiru s drugim, tuđim smislom: među njima počinje kao neki *dijalog*, koji nadjačava zatvorenost i jednostranost tih smislova, tih kultura. Tuđoj kulturi ćemo postaviti nova pitanja, kakva ona sama sebi nije postavljala, u njoj tražimo odgovor, otkrivajući pred nama svoje nove strane, nove smisaone dubine. Bez *svojih* pitanja ne može se stvaralački shvatiti ništa drugo i tuđe (ali, naravno, ozbiljnih i pravih pitanja). Pri takvom dijaloškom susretu dvije kulture, one se ne spajaju i ne miješaju, svaka čuva svoje jedinstvo i otkrivenu celovitost, ali se one uzajamno obogaćuju.² Dijalog koji je neophodan u dejtonskoj BiH je povratak ljudi sebi, bogu, prirodi, kulturi i istoriji: jedini namiri ukidanja odnosa moći i nemoći i jedini put u zajednički život svih bića, pa tako i građana u BiH. Ja, koje u svijetu postoji na svoj način, jeste onaj ko pita. Ti, to jest sve stvari i bića, koja postoje na druge načine, nude odgovore. Nema misli o Ja bez misli o Ti. Iz ove razlike rađaju se naše istine.³ **Tzv. „tri istine u BiH“ su opasnost po dejtonsku BiH. Na ovom fonu, potrebu da lažu imaju oni koji znaju istinu.** Siromaštvo i socijalna nepravda su veliki problem u BiH. Istorijsko

² Bahtin M.: „*Položaj nauke o književnosti*“, Polja, br. 377-8, juli-avgust, 1990, str. 287-8.

³ Šušnjić Đ.: *Dijalog i tolerancija*, Beograd, 1997, str. 62.

iskustvo pokazuje da se epidemije gladi nisu nikada dogodile u demokratskim zemljama, čak ni u veoma siromašnim, gdje su redovno održavani izbori i gdje su postojali slobodni mediji. Dakle, logično se postavlja pitanje da li je BiH demokratska, ili tendira ka nekim drugim obrascima i stilovima ponašanja, npr. autokratskim. Odsutnost demokratije u pravilu podržava voluntarizam politički dominantne skupine, koji može značiti izbor krajnje neuspješnih političkih, nacionalnih, međunarodnih, ekonomskih i nekih drugih modela i odluka s dugogodišnjim teškim posljedicama. U pravilu demokratija je povezana na neki način s prosperitetom. Demokratsko društvo je samo ono koje ne prihvaća pravo bilo koje elite na vladanje, što nije slučaj u BiH, ukoliko ono nije prihvaćeno odlukom naroda, izbornom odlukom birača. Problem u BiH je i u tome što su gotovo sve političke stranke liderske, nisu demokratizovane unutar sebe, dominira samo lider-vođa, što je autokratski pristup i nerealno je očekivati demokratske obrasce i stilove ponašanja kroz institucije sistema. Dominira palanački duh, nažalost duh primitivizma, sa malo osjećaja za opšte dobro, za institucije, a sa naglašenim motom za lične interese, koristoljublje, što u krajnjem vodi u korupciju, organizovani kriminal, razaranje društva i države, te nemogućnost uklapanja u standarde i kriterije evropskih integracija. Potrebna je promjena svijesti na bolje, za sebe, druge i drugačije, potreban je moralni preporod društva dejtonske BiH. **Ona je sada na raskršću između potrebne demokratije i vladavine zakona i dominantne autokratije i vladavine pojedinaca, lidera, vođa.** Demokratija je vladavina većine, ali uz obavezu da se poštuju ljudska prava i slobode manjine, nacionalnih manjina. **Tiranija većine nije poželjna.** Demokratija u pravilu ima obilježja: ekonomskog prosperiteta i jednakosti, diverzificiranu socijalnu strukturu s nezavisnom srednjom klasom i političku kulturu koja toleriše različitost i

preferira akomodaciju. Politički narod je veoma bitan subjekt političkog procesa, ali njega treba organizovati, usmjeravati. Institucionalni pluralizam ne treba brkati s političkim pluralizmom. Vladajuća, službena partija još uvijek ima monopolsku poziciju i konstitutivno zajamčenu vodeću ulogu. Posttotalitarni režimi, a kojima pripada i BiH su posljedica djelovanja više faktora kao što su: promišljena omekšavanja režima kroz reforme koje provodi vladajuća elita, unutrašnje erozija sistema i stvaranje prostora koji izmiče totalitarnoj kontroli. Nepostojanje jasne ideologije i mobilizacije u BiH kompenzuje se manipulacijom i pragmatičnom inkorporacijom ideoloških elemenata, kao što su patriotizam, nacionalizam, razvoj, socijalna pravda, poredak i slično. Depolitizacija koja proizvodi apatiju je smišljena politika u BiH. Personalna vladavina je posebna podvrsta autoritarnih režima, gdje nosilac vrhovne vlasti upravlja bez bilo kakvih legalnih limita, krajnje arbitrarno, često tiranski, služeći se mesijanskom pozicijom lidera, pokroviteljstvom i korupcijom. Privilegije koristi u svrhu bogaćenja porodice, prijatelja, dvorske svite i pretorijanske garde. Neograničena vlast bilo koga proizvodi nepredvidive njegove odluke. U BiH je, nažalost, bez obzira na zvanični pluralizam i demokratiju, još uvijek prisutan istorijski neprevaziđeni autoritarni pristup organizaciji i upravljanju državom. Demokratija i pravna država limitirane su neodgovornošću određenih nosilaca političke vlasti. Depolitizacija prema određenim subjektima sistema u BiH koja proizvodi apatiju je smišljena politika. Čitava struktura vlasti u BiH u većoj mjeri je zasnovana na pukoj lojalnosti liderskim političkim strankama, koje unutar sebe nisu demokratizovane već su liderske i autoritarne. Favorizuje se monopol samo pojedinih političkih partija i ne uvažava se mišljenje drugih subjekata civilnog društva, kao što su npr. akademska zajednica, nevladine organizacije, istaknuti

kulturni, obrazovni, naučni i javni radnici. Stalno ističu da je njihova partija – stranka jedini izvor istine na svim područjima. BiH kroz političku organizaciju društva i države treba više pažnje da posvete političkoj kulturi, ekonomskom razvoju i investicijama, dijalogu, toleranciji, etničkom pomirenju, moralnoj obnovi, preporodu i jačanju odgovornosti u stvaranju moderne demokratske i pravne države utemeljene na dejtonskom mirovnom sporazumu. U našoj situaciji, gdje nema debate i gdje je javni govor ispod dozvoljenog minimuma, političke stranke treba da budu oaze koje, prije svega, razmjenjuju mišljenje i unapređuju ga, te se kroz institucije sistema uključuju u evropske integracije. Nove medijske forme kao što su portali, elektronske novine, blogovi, forumi, Fejsbuk, Tviter, i drugi oblici društvenih mreža, imaju daleko veći stepen interakcije nego što je to slučaj sa tradicionalnim medijima, kao što su novine, radio, televizija. Zbog važne uloge u informisanju i kreiranju javnog mnijenja, mediji su ti koji imaju jednaku moć da učestvuju u kreiranju ili kreiraju atmosferu netrpeljivosti i nasilja između pojedinih grupa, ali i da promovišu toleranciju kao osnov svakog uređenog društva. Odgovornost medija kada je u pitanju govor mržnje, posebno medija novog formata, opasnostima koje proističu iz njihove otvorenosti i interakcije je velika. Govor mržnje i širenje netrpeljivosti u BiH najizraženije je u komentarima na portalima, i na forumima. Mogućnost ostavljanja komentara na portalima umjesto njegovanja interakcije koju sa sobom nosi internet i koja treba da ponudi direktnu komunikaciju između medija i čitalaca, pretvorila se u poligon za vrijeđanje i širenje govora mržnje. Moguće rješenje bilo bi radikalnije sankcionisanje govora mržnje koji poziva na nasilje, a koje je moguće ostvariti kroz adekvatna zakonska rješenja i samoregulaciju, odnosno značajnije poštovanje etike novinarstva od pojedinaca koji učestvuju u interakciji putem interneta.

Treba to videti bez maske!... Nema više poštovanja! Svršeno je s njim! Prljavština dole, prljavština gore,... uvek prljavština.“

Pariska kurtizana